

ADPOSITIOT SUOMEN KIELIOPEISSA 1600-LUVULTA 1800-LUVUN LOPPUUN

»Sijas sanat käytetään nimisanain ja nimisanoina käytetyin sanain erityisiä paikan, aian, laadun ja synn waiheita merkitsemään, milloin nämä sanat eiwät taiwutuspääteillään niitä kykene lausumaan.» (Länkelä 1867: 38.)

arkastelen artikkelissani sitä, miten 1600–1800-luvun kieliopeissa kuvataan adpositioita eli pre- ja postpositioita (Länkelän sijasanoiksi nimittämiä), mitkä sanat luetaan adpositioiden luokkaan kuuluviksi ja millaisia muutoksia kuvauksissa on tapahtunut tarkasteltavana aikana. Olen kerännyt aineistoni Kalevi Wiikin toimittamasta Suomen Wanhat Kielipit -teoksesta, johon on koottu useimmat 1600–1800-luvuilla ilmestyneistä kieliopeista. Tutkimuksessani ovat mukana kaikki ne kielipit, joissa määritellään adpositiot ja annetaan niistä esimerkkejä tai luetellaan ne. Tarkasteltavana on kaikkiaan 33 kielioppiä, joista ensimmäinen on vuonna 1649 ilmestynyt Aeschillus Petraeuksen kielioppi ja viimeinen E. N. Setälän vuonna 1898 ilmestynyt kielioppi.

Käsittelen ensin kieliooppien adpositioiden määritelmiä ja kuvausta. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan yksittäisiä adpositioita. Olen jakanut kieliopeissa esiintyvät adpositiot ryhmiin sen mukaan, esiintyvätkö ne ensi kertaa kieliopeissamme 1600–1700-luvuilla vai 1800-luvulla. Jako perustuu siihen, että 1600–1700-lukujen kielipit ovat latinankielisiä ja varsinkin kaksi ensimmäistä, Petraeuksen (1649) ja Martiniuksen (1689) kielipit, on laadittu sovittamalla suomen kieli latinan kieliooppiin sääntöihin. Jo Vhaelin kieliopeissa (1733) suomea pyritään kuvaamaan sen ominaislaatua ilmentäen, mutta kielioppi muistuttaa enemmän 1600- kuin 1800-luvun kieliopeja. 1800-luvun kieliopeissa näkyy, että enää ei ajateltu olevan yhtä oikeaa mallia, joka sopisi kaikkien kielten kuvauksen rungoksi (Lehikoinen ja Kiuru 1991: 45–46; Kieli ja sen kielipit 1998: 28), ja 1800-luvulla suomen kieltä alettiinkin kuvata sen omista lähtökohdista käsin. Tämä näkyy myös adpositioiden kuvaamisessa ja niiden luokittelussa. Siihen, mitkä sanat 1800-luvun kieliopeissa katsottiin adpositioiksi, vaikutti myös itämurteiden nostaminen keskeiseen asemaan.

Olen jakanut adpositiot edelleen ryhmiksi niiden merkityksen mukaan. Käsittelen erikseen paikkaa merkitsevät adpositiot, paikan lisäksi myös jotain muuta merkitsevät

adpositiot ja ne adpositiot, joilla ei ole paikan merkitystä. Luokittelen adpositiot sen mukaan, millaisia merkityksiä vanhat kieliopit niille antavat. Tästä syystä jotkin adpositiot voivat olla (nyky)merkityksensä kannalta väärissä luokissa. Kokonaan oman ryhmänsä muodostavat vielä adpositiot, joita käytetään paikallissijaisten eikä genetiivissä tai partitiivissa olevien nominien kanssa. Nämä adpositiot poikkeavat muista adpositioista muun muassa siten, että ne voi usein jättää pois lauseesta merkityksen juurikaan muuttumatta: *Ranskasta (asti)*.

Kunkin adpositioryhmän esittely alkaa adpositioluettelolla, jossa kerrotaan, kuinka monessa kieliopissa adpositio esiintyy ja missä kieliopissa se esiintyy ensimmäisen kerran, ja jossa annetaan esimerkki adposition käytöstä. Varsinaisessa adpositioiden käsitteilyssä tarkastelen ensin semanttisia, sitten syntaktisia seikkoja. Lisäksi artikkelissa on liitteinä kaksi taulukkoa, joista ensimmäinen esittää, missä kaikissa kieliopeissa mikin adpositio esiintyy ja onko adpositio kielioppien mukaan prepositio, postpositio vai kumpikin. Toisessa taulukossa on kuvattuna se, missä sijoissa kukin adpositio voi olla ja kuinka monessa kieliopissa mikäkin kyseisen adposition sija esiintyy.

Monet adpositiot ovat melko pitkälle kieliopillistuneita, eikä niiden alkuperän tunnistaminen ole aina kovin helppoa. Vanhoissa kieliopeissa vartaloita ei ole aina osattu tunnistaa. Esimerkiksi Collanin kieliopissa todetaan, että *saakka*-adpositio ei ole muodostunut mistään tunnetusta kannasta. Nykykäsityksen mukaan se on muodostettu verbivartalosta *saa-* ja sen aineksina ovat mahdollisesti latiin *-k* sekä liitepartikkeli *-ka* (SSA). Joskus alkuperä on tunnistettu kieliopeissa väärin. Esimerkiksi adpositioiden *myötä* ja *myöden* tai *myöten* vartalo on nykykäsityksen mukaan *myö-* (SSA). Kieliopeissa kannaksi esitetään *myösi* ja *myötä* -muotoja, jotka ovat teoreettisesti pääteltyjä. Kieliopeissa pyrittiinkin esittämään kuvattava kieli mahdollisimman säännönmukaisena. Jätän kantasanojen kuvaamisen lisäksi käsittelyn ulkopuolelle adpositioiden ortografian, joka vaihtelee joidenkin adpositioiden kohdalla hyvinkin paljon. Esimerkiksi *paitsi* on kirjoitettu kieliopeissa myös seuraavasti: 1) *paitzi*, 2) *paidzi*, 3) *paizi*, 4) *pait*, 5) *paitti*, 6) *paete*, 7) *paitsih*, 8) *paeteh*, 9) *pajtti*, 10) *pajtsi*, 11) *pajt*, 12) *paitse*. Kirjoitusasujen vaihtelussa on kyse osittain ortografian vakiintumisesta, osittain murre-eroista. (Ortografiasta ja adpositioiden kantasanoista ks. Merimaa 2002.)

ADPOSITIOIDEN MÄÄRITELMÄT JA KUVAUKSET

Adpositiot ovat vaikeasti rajattava sanaluokka, koska sama sananmuoto voi esiintyä *paitsi* adpositiona myös adverbina (*Työpäivät olivat ennen pitempiä – Hän oli perillä ennen minua*), substantiivina (*Sen asian suhteen hän oli väärässä – Suhteen toimiminen riippuu molemmista osapuolista*) tai verbin finiittisenä muotona (*Hän voi olosuhteisiin nähden hyvin – Hän teki sen kaikkien nähden*). Vain adpositioina käytettäviä sanoja on hyvin vähän. Adpositioiden rajaamista vaikeuttaa myös se, että adpositioiden luokka on avoin. Niitä syntyy kieliopillistumisen kautta erityisesti siten, että attribuutin ja sen pääsanana muodostaman rakenteen pääsana kieliopillistuu vähitellen abstraktimpaan tehtävään. Toisinaan on vaikea päätellä, onko jokin sana kieliopillistunut jo niin pitkälle, että kyseessä on adpositio. Adpositiolausekkeesta voidaankin muodostaa eräänlainen jatkumo nominilausekkeeseen: *minun luonani – minun lähelläni – minun lähistölläni – minun läheisyydessäni*

– *minun ympäristössäni*, joista ensimmäinen on selvä adpositiolauseke ja viimeinen selvä nominilauseke. Kriteerinä määrittelemisessä voidaan pitää sitä, onko adpositioehdokaan vartalo muutenkin käytössä oleva sana ja voiko se saada muita määritteitä ja miten vapaasti. *Luo* ei voi saada määritteitä, *läheisyys* voi: **minun välittömässä luonani* – *minun välittömässä läheisydessäni*. (Vilkuna 1996: 48.)

Vanhat kieliopit ovat eri tarkoituksiin tehtyjä ja eritasoisia, ja onkin ymmärrettävää, että niissä käsitellään adpositioita erilaajuisesti. Kielioppien tapa käsitellä adpositioita säilyy kuitenkin suunnilleen samanlaisena kautta kielioppien. Adpositioiden määritelmien ja kuvausten jälkeen luetellaan yleisimmät adpositiot ja mahdollisesti annetaan esimerkkejä niiden käytöstä. Adpositiomääritelmille on tyypillistä, että raja adverbeihin ja nominien taivutusmuotoihin jää hämäräksi. Kielioppien adpositioluetteloista löytyykin muutama nykyään adverbiksi luokiteltava sana, kuten Petraeuksen ja Martiniuksen kieliopeissa mainittava *julki* 'palam, uppenbarliga'.

Petraeus (1649: 64) määrittelee prepositiot seuraavasti: »Praepositiones postponuntur nomini & Acusativum recipiunt, ut Menen Isäni tygö / Vado ad patrem meum – –.» Martiniuksen ja Vhaelin kielioppien määritelmät ovat vastaavia. 1800-luvun ensimmäisen kieliopintekijän Strahlmannin postpositiomääritelmä on edeltäviä laajempi ja perusteellisempi. Siinä kerrotaan myös se, mitä postpositioilla ilmaistaan: »Die Nachsetzwörter vertreten in finnischen Sprache die Stelle der Vorwörter (Praepositiones) in den meisten andern Sprachen. Sie sind entweder in den Beugafällen selbst enthalten – – oder sie werden abgesondert den Wörtern nachgesetzt, und daher Nachsetzwörter genannt. Sie zeigen, wie die Vorwörter, ein gewisses Verhältniss an, worin eine Person, oder Sache mit einer andern steht, und bestimmen ihre Beugefälle.» (Strahlmann 1816: 162–163.) Sijat, joiden kanssa postpositioita käytetään, näkyvät Strahlmannin postpositioluetteloista.

Kieliopeissa saatetaan kuvata adpositiot myös kertomalla, miksi niitä käytetään, ja varsinainen määrittely voi tällöin puuttua kokonaan: »Siakot kielessä ovat samaan tarpeeseen kun nimikköjen siat. Sillä waikka suomen kielessä on 15 siaa, eiwät ne kuitenkaan ulotu kaikkia ajatuksen mutkia tarkasti merkitsemään. Missä ei sia oikein merkitse ajatusta, jonka ihminen tahtoo toiselle ilmoittaa, siinä otetaan siakko awuksi. Niinpä esimerkiksi sanotaan: ilman isättä, jos luullaan ettei toinen ymmärtäisi paljasta sanaa: isättä – –.» (Eurén 1852: 108.)

1800-luvun kielioppien määritelmät ovat tyypillisesti seuraavankaltaisia: »Dessa [preja postpositiot] uttrycka tillsammans med nomina tid, rum, sätt eller orsak i de fall, då språket – – genom kasusändelserna ej mera kan uttrycka alla åsyftade begreppsförhållanden. De flesta af dem äro rena nomina med större eller färre antal kasus och derföre fordrar också största delen af dem genetivus. – – Som prepositioner fordra de vanligast partitivus och som postpositioner förnämligast genetivus. De flesta af dessa partiklar angifva rumförhållanden.» (Salonius 1885: 157.)

Kielioppien adpositiomääritelmät ja adpositioiden kuvaus muuttuvat 1800-luvulle tultaessa laajemmiksi ja erittelevämmiksi, mutta 1800-luvun lopultakin löytyy hyvin lakonisia ja suppeita kuvauksia. Se, mitä tarkoitusta varten kielioppi on tehty, vaikuttaa olennaisesti siihen, miten laajasti ja tarkasti adpositioita kuvataan. Koulukieliopeissa riittää kuvaus, jonka avulla kieliopin lukijat pystyvät erottamaan adpositiot muista sanaluokista.

Suppeimmissa kieliopeissa tyydytään vain määrittelemään adpositiot. Laajemmin adpositioita käsittelevissä kieliopeissa saatetaan lisäksi vertailla suomen ja vieraiden kielten

▷

adpositioiden määrää ja todeta, että muissa kielissä käytetään enemmän adpositioita. Selitykseksi tarjotaan esimerkiksi, että suomessa ei tarvita yhtä paljon adpositioita kuin useimmissa muissa kielissä, koska sijajärjestelmämme on niin monipuolinen. Suomessa sanotaan esimerkiksi *leiwäxi*, kun latinassa ja ruotsissa sama asia ilmaistaan preposition avulla: *in panem, til bröd* (Vhael 1733: 107–109). Kieliopissa neuvotaankin kääntämään vieraskieliset tekstit suomeen merkityksen mukaan, ei sanasta sanaan. Suomessa adpositioita ei tule käyttää, jos saman asian voi ilmaista pelkällä sijapäätteellä. Noin puolessa kieliopeista todetaan, että adpositioita käytetään, kun sijapäätteet eivät riitä ilmaisemaan haluttua asiaa. Strahlmann (1816) on ensimmäinen, joka kirjoittaa adpositioiden täydentävän sijasysteemiä, ja toteamus löytyy vielä Kallion kieliopista (1890).

Useissa laajemmista kieliopeista kerrotaan, milloin adpositiota voi ja tulee käyttää. Adpositiota käytetään ensinnäkin, jos lause on ilman sitä kaksiselitteinen. Niinpä sanotaan *Ihmiset elävät maan päällä* (vrt. *maalla*) (Jahnsson 1871: 75–76). Toisinaan adpositioita voidaan käyttää, jotta asia saadaan ilmaistua painokkaammin, esimerkiksi *Leski elättää itsensä sormiensa avulla* (vrt. *sormillansa*) (mts. 76). Adpositiot voivat olla myös lokaalisijojen vahvistussanoja, kuten *Kaupunki on lännessä päin* (mp.). Lisäksi adpositiota voi olla tarpeen käyttää runoudessa mitan tai riimin takia. Adpositioita käytetään ilmaistamaan paikkaa, aikaa, syytä, tapaa ja laatua. Adpositiot ovat kielioppien mukaan joko taipumattomia tai taipuvia, ja taipuvat vastaavat kysymyksiin missä, mistä ja mihin (*luona, luota, luokse*).

Erityisesti lauseopeissa mainitaan, että adpositiolausekkeet ovat yleensä adverbiaaleja, harvoin attributteja. Kielioppien mukaan osaa adpositioista voidaan käyttää myös adverbeina ja muutamat voivat esiintyä konjunktionakin. Lisäksi kieliopeissa voidaan todeta, että jos adpositiolausekkeen nomini on persoonapronomini, adpositioon liitetään omistusliite, joka saattaa korvata kokonaan genetiivissä olevan nominin. Useimpiin adpositioista voidaan liittää possessiivisuffiksi. Poikkeuksia ovat *i*:hin päättyvät ja instruktivisijaiset adpositiot.

Kieliopeista mikään ei nouse adpositioiden käsittelyssä ylitse muiden, mutta Strahlmann, Becker, Renvall, Eurén (1849), Koskinen, Jahnsson ja Eliot ovat ne kieliopintekijät, jotka kirjoittavat adpositioista laajasti ja keskimääräistä tarkemmin ja analyttisemmin. Strahlmannia ja Beckeriä voidaan pitää adpositiokuvausten uranuurtajina, sillä heidän kieliopejaan edeltävät kieliopit käsittelevät adpositiot hyvin suppeasti. Koulukieliopit, kuten Länkelän ja Ronkaisen kieliopit, kuvaavat adpositioita melko niukasti, vain muutamalla rivillä, kun edellä mainituissa kieliopeissa adpositioita käsitellään toistakymmentä sivua.

Kieliopeissa ei yleensä erotella pre- ja postpositioita toisistaan, ja varsinkin vanhimmissa kieliopeissa ne käsitellään yhtenä sanaluokkana yhden nimityksen alla. Kolmessa ensimmäisessä kieliopissa, Petrauksen, Martiniuksen ja Vhaelin kieliopissa, niiden nimitys on *prepositio* latinan mallin mukaan. Strahlmann on ensimmäinen, joka kutsuu niitä jälkisanoiksi (*Nachsetzwörtern*) eli postpositioiksi. Myös useissa myöhemmin ilmestyneissä kieliopeissa adpositioita nimitetään postpositioiksi; 1800-luvun kieliopintekijöistä vain Wikström, Okulof, Renvall ja Finelius käyttävät adpositioista nimitystä *prepositio*. Useimmat *prepositio*-nimitystä käyttävät kieliopintekijät kuitenkin mainitsevat Petrauksesta alkaen, että suomen *prepositiot* ovat yleensä pääsanansa jäljessä. Eurén (1852) käsittelee adpositioita nimellä *siakko* ja toteaa, että nimitys johtuu siitä, että adpositioita käytetään samasta syystä kuin sijamuotoja. Länkelä, Ronkainen ja Tamminen kirjoittavat

adpositioista nimellä sijasana, Kallio ja Setälä (1898) esittävät prepositio- ja postpositio-termien synonyymeina nimitykset etu- ja jälkisana, ja Koranteri käyttää nimitystä välikkö, jolloin prepositio on esi- eli etu-wälikkö ja postpositio jälki-wälikkö.

Vain kahdeksassa kieliopeissa käsitellään pre- ja postpositiot erikseen tai mainitaan kunkin kohdalla, kumpi se on. Nämä kieliopit ovat Judénin, Koskisen, Jahnssonin, Setälän (1880 ja 1892), Hämäläisen, Saloniuksen ja Eliotin kielioppi. Judén (1818) eroaa muista aikalaisistaan erottelemalla pre- ja postpositiot, sillä seuraavan kerran ne käsittelee erikseen vasta Koskinen (1860). Kieliopit, jotka erottelevat pre- ja postpositiot omiksi ryhmikseen, saattavat poiketa joidenkin adpositioiden kohdalla toisistaan. Esimerkiksi *ennen* on toisten kieliooppien mukaan vain prepositio, toisissa kieliopeissa sen todetaan voivan esiintyä sekä pre- että postpositiona.

Yksittäisiä adpositioita ei kieliopeissa käsitellä kovinkaan laajasti. Usein annetaan adposition merkitys ja mainitaan, mistä kantasana se on peräisin. Kieliooppien antamat adpositioiden perusmerkitykset eivät juurikaan poikkea toisistaan. Useimmissa kieliopeissa merkitykset on kuvattu antamalla niistä vieraskielinen käännösvastine, yleensä sillä kielellä, jolla kielioppi on kirjoitettu. Tämä on ymmärrettävää, sillä etenkin vanhimmat kieliopit oli tarkoitettu ulkomaalaisille (lähinnä ruotsalaisille), joiden piti oppia suomea. Osassa suomenkielisistä kieliopeista adpositioiden merkityksistä ei kerrota mitään; ne esitetään vain luetteloina. Toiset suomenkieliset kieliopit kertovat ylimalkaisesti, merkitsevätkö adpositiot paikkaa, aikaa, tapaa vai syytä. Useissa, varsinkin laajemmissa kieliopeissa, annetaan esimerkkejä adpositioiden käytöstä, ja tätä kautta ilmenevät myös niiden merkitykset. Muutamissa kieliopeissa kerrotaan adpositioiden käytöstä tarkemmin selvittämällä, millaisissa merkityksissä adpositiota voidaan käyttää, millaisissa ei.

Kieliopeissa kerrotaan, missä sijamuodoissa kukin adpositio voi esiintyä (ks. liite 2) ja missä muodossa sen kanssa käytettävä nomini on. Suurin osa kieliopeista on sillä kannalla, että adpositioiden kanssa voidaan käyttää vain genetiiviä tai partitiivia. Vanhimmissa kieliopeissa, Strahlmannin, Beckerin, Wikströmin, Okulofin, Renvallin, Stenbäckin ja viimeisenä Fineliuksen kieliopeissa (1845), pidetään myös paikallissijoja ja abessiivia mahdollisina adpositiorakenteen nominin sijoina. Koskinen, Corander, Jahnsson ja Hämäläinen eivät laske paikallissijojen kanssa käytettäviä sanoja varsinaisiksi adpositioiksi vaan katsovat niiden olevan paikallissijojen vahvistuspartikkeleja. Coranderin mukaan ne ovat lähempänä adverbija kuin adpositioita.

Kieliooppien antama kuva kirjakielen adpositioista on sikäli puutteellinen, että kieliopit eivät perustu systemaattiseen tekstien analysointiin. Kieliopit saattavat pitää adpositiota vain pre- tai postpositiona, vaikka sitä on käytetty jo kieliopin ilmestyessä kumpainakin. Esimerkiksi *alla* on adpositio, jota pidetään postpositiona mutta joka on voinut olla myös prepositio jo vanhassa kirjasuomessa, kuten Wegeliuksen tekstissä: *Yli Taiwasten, ja alla Taiwasten maan päällä* (VKS). Osa vanhan kirjasuomen adpositioista puuttuu kokonaan kieliopeista. Adpositioiden rajaaminen nomineista onkin ollut ongelmallista erityisesti selvien taiputusmuotojen osalta. Useimmissa kieliopeissa todetaankin, että luetellut adpositiot ovat tärkeimmät tai ovat vain esimerkkejä adpositioista, eikä pyrkimyksenä näin ollen olekaan ollut adpositiosysteemin täydellinen kuvaus. Missään kieliopeissa ei mainita esimerkiksi adpositiota *kylki* 'vieressä, juuressa, luona, sivussa', jota on käytetty jo 1700-luvun teksteissä muun muassa seuraavasti: *Eknäsin maston kyljesä Mies löyttiin myöskin lyötynä* (VKS; ruumiinosannimistä kieliopillistuneista adpositioista ks.

▷

Ojutkangas 2001). Muita kieliopista puuttuvia adpositioita ovat esimerkiksi *ansiosta, huolimatta* ja *lähtien*. Verbivartalosta muodostettuja adpositioita ei löydy kieliopista kuin muutama, kuten *saakka*. Osa nykyadpositioista puuttuu kieliopista siksi, että ne ovat adpositioituneet vasta myöhemmin.

1600- JA 1700-LUVUN KIELIOPEISSA ENSI KERTAA ESIINTYNEET ADPOSITIOT

PAIKKAA JA SUUNTAА MERKITSEVÄT ADPOSITIOT

Seuraavat paikkaa tai suuntaa tai molempia ilmaisevat adpositiot esiintyivät ensi kertaa 1600- ja 1700-lukujen kieliopissa (adposition jälkeen on mainittu sen kieliopin tekijä, jonka kieliopissa uusi esiintymä oli):

- Ali* (29 kieliopissa, Vhael):
Koira makaa pöydän alla (Setälä 1892: 112).
- Kautta* (25 kieliopissa, Petraeus):
Tuli taloon torpan kautta (Eurén 1849: 192).
- Keski* (26 kieliopissa, Petraeus):
Pannaan kirkko keskelle kylää l. kylän keskelle (Jahnsson 1871: 80).
- Kohden* (26 kieliopissa, Petraeus):
Nyt kuljetaan kaupunkia (kohti l.) kohden (Jahnsson 1871: 82–83).
- Liki* (18 kieliopissa, Petraeus):
Asuvat liki vihollisia (Eurén 1849: 188).
- Lähi* (16 kieliopissa, Martinius):
Rannan lähellä (tai lähellä rantaa) kasvavat kaihlat (Eliot 1890: 210).
- Ohe* (23 kieliopissa, Petraeus):
Mene pois valkean (vierestä l.) ohesta, taikka vaatteesi palavat (Jahnsson 1871: 79).
- Ty(k)ö* (24 kieliopissa, Petraeus):
Tuolla hän seisoo suuren kuusen tykönä (Jahnsson 1871: 80).
- Vieri* (14 kieliopissa, Petraeus):
ks. yllä *ohe*.
- Ympäri* (26 kieliopissa, Petraeus):
Miksi on lämme sormesi ympärillä (Eliot 1890: 218).
- Ympäristö* (2 kieliopissa, Petraeus):
ei esimerkkejä.

Kieliopit nostavat esille joidenkin adpositioiden synonyymisyyden. Adpositiot *kohti* ja *kohden* esitellään toistensa synonyymeina Beckeristä eli siitä alkaen, kun *kohti* mainitaan ensimmäisen kerran kieliopissa. Jahnssonin mukaan näiden kahden adposition kanssa samassa merkityksessä käytetään myös *päin* ja *käsin* -partikkeleja. Renvall ja Finelius pitävät *kohti*-adpositiota savolaisena.

Myös *lähi* ja *liki* -adpositioita pidetään synonyymisina. Eurén toteaa, että *lähi*-adposition merkitys ja rakenne ovat aivan samat kuin *liki*-adposition. Jahnssonin mukaan ne merkitsevät jonkin lähellä olemista. Useissa kieliopeissa myös adpositioiden *tykö* ja *luo* katsotaan olevan synonyymisia, ja siksi ne myös käsitellään yhdessä. Strahlmann tosin toteaa, että *tykö*-adpositiota käytetään enemmän kirjakelessä kuin adpositiota *luo*. Eliot katsoo muodon *työ* esiintyvän vain puhekielessä.

Strahlmannin ja Beckerin mukaan adpositio *kautta* eroaa myöhemmin käsiteltävästä *läpi*-adpositiosta siten, että se merkitsee keinoa, välinettä, *läpi* puolestaan tarkoittaa läpi pääsemistä, menemistä. Jahnsson toteaa, että *läpi*-sanalla on eri merkitys pre- ja postpositiona. Postposition merkitys on 'igenom', kuten *Vaelsi Tornion kautta Piitimehen* (Becker 1824: 253), ja preposition 'överalt ut', esimerkiksi *Huhu leviää kautta kaiken kaupungin* (Eliot 1890: 204). Eurén toteaa, että *kautta*-adpositiota ei tule käyttää, jos prolatiivi riittää ilmaisemaan tarkoitetun merkityksen.

Myös *ympäri*-adpositiolla on osittain eri merkitys prepositiona ja postpositiona. Postpositio *ympäri* merkitsee 'en rörelse kring ett föremåls omkrets' ja prepositio 'en rörelse ikring inom ett föremåls omkrets'. Esimerkit havainnollistavat eroa: *Jäät olivat niin heikot, ettei päässyt lahden poikki, vaan täytyi kulkea lahden ympäri* vs. *Lapset soutelivat ympäri lahtea* (Jahnsson 1871: 81). Setälä (1898) toteaa, että *ympäri* merkitsee suuntaa ja paikkaa.

Myös *ali*-adpositiolla ilmaistaan Setälän (1898) mukaan paikkaa ja suuntaa. Adposition vääränlaisesta käytöstä annetaan useissa kieliopeissa esimerkkejä. Beckerin mukaan sitä ei voi käyttää lauseessa *Vietimme päivän laulun ja soiton alla* (Becker 1824: 252), koska esimerkissä ei ole kyse alla olevasta tilasta. Jahnsson puolestaan toteaa, ettei adpositiota käytetä ilmaisemaan aikaa. *Keisari Neeron alla* pitäisi siis ilmaista *Neeron hallitessa* tai *aikana* (Jahnsson 1871: 76). *Ali*-adpositiota voidaan käyttää myös metaforisessti: *Hänellä on suuret maat allansa* (Eliot 1890: 209).

Martiniuksen kieliopista löytyy muoto *lästä* 'hardt när, prope'. Lauri Hakulisen mukaan adverbi *läsnä* on merkinnyt aluksi 'lähellä' (1999: 10). Voidaankin todeta, että adpositiolla *lästä* on ollut merkitys 'läheltä'. Judénin kieliopissa on adpositiona *lähes*, jonka merkitys vastaa nykyistä *lähi*-adposition merkitystä: *Lähes maata* (1818: 115). *Lähes*-partikkelin lähtömerkitys onkin 'lähelle', ja tästä on kehittynyt merkitys 'miltei, melkein' (Hakulinen 1999: 27).

Useimpia paikkaa merkitseviä adpositioita käytetään genetiivimuotoisen nominin kanssa. Kielioppien mukaan genetiiviä vaativia postpositioita ovat *ali*, *ohe*, *tykö* ja *vieri*. Myös *kautta*-adpositiota, joka voi useimpien kielioppien mukaan olla niin pre- kuin postpositiokin, käytetään genetiivin kanssa, mutta Corander toteaa, että sitä voidaan käyttää toisinaan myös partitiivin kanssa.

Genetiivin kanssa käytetään myös postpositioita *keski*, *kohden* ja *lähi*, mutta kun ne ovat prepositioina, ne muodostavat rakenteen partitiivissa olevan nominin kanssa. Yleisen käsityksen mukaan myös prepositiota *liki* käytetään partitiivin kanssa ja postpositiona sitä käytetään genetiivin kanssa. Eurénin näkemys poikkeaa tästä, sillä kieliopissa todetaan, että *liki* esiintyy sekä pre- että postpositiona partitiivin kanssa mutta että myös genetiivin käyttö on mahdollista.

Ympäri-adpositiota käytetään joidenkin kielioppien mukaan aina genetiivin kanssa. Toisen kannan mukaan sitä voidaan käyttää myös partitiivin kanssa silloin, kun se on

prepositio. Muutamassa kieliopissa käsitellään *ympäri* ja sen ulkopaikallissijaiset muodot erikseen ja todetaan, että *ympäri* on joko genetiivin kanssa käytettävä postpositio tai genetiivin ja partitiivin kanssa käytettävä prepositio, mutta ulkopaikallissijat voivat olla vain postpositioita, joiden kanssa käytetään genetiiviä.

PAIKKAA JA JOTAIN MUUTA MERKITSEVÄT ADPOSITIOT

1600- ja 1700-lukujen kieliopissa esiintyvät ensi kertaa seuraavat paikkaa ja jotain muuta ilmaisevat adpositiot:

- Esi* (30 kieliopissa, Petraeus):
paikka: *Hän seisoo pöydän edessä* (Setälä 1880: 47)
aika: *Pyry pakkasen edellä* (Jahnsson 1871: 78)
tapa: *Henkensä edestä* (Tamminen 1884: 22).
- Jälki* (29 kieliopissa, Petraeus):
paikka: *Lapsi käy isänsä jälessä* (Eurén 1849: 191)
aika: *Kokous pidettiin jälkeen/jäljessä puolenpäivän* (Setälä 1892: 113).
- Kohta* (27 kieliopissa, Petraeus):
paikka: *Kun laiva pääsi Hankoniemen majakan kohdalle, tuli tyven* (Jahnsson 1871: 82)
'emot': *Lapset ovat nöyrät isäänsä kohtaan* (Eliot 1890: 209).
- Perä* (25 kieliopissa, Martinius):
paikka: *Seisoo tuwan perällä*
aika: *Päivän perästä* (Tamminen 1884: 22).
- Taka* (27 kieliopissa, Petraeus):
paikka: *Painiskelivat seinän takana* (Eurén 1849: 195)
aika: *Wiikon takaa* (Koskinen 1860: 66)
tapa: *Tarmonsa takaa* (Tamminen 1884: 22).
- Vasta* (29 kieliopissa, Petraeus):
paikka: *Viholliset ovat meitä vastassa* (Jahnsson 1871: 82)
aika: *Yöllä tiistaita vastaan* (Jahnsson 1871: 82).
- Väli* (24 kieliopissa, Petraeus):
paikka: *Älä pane sormias rattaiden väliin* (Jahnsson 1871: 79)
aika: *On ilta päivän ja yön välillä* (Tamminen 1884: 22).
- Yli* (30 kieliopissa, Petraeus): ks. käsittely alla.

Eurénin mukaan *esi*-adposition adessiivia *eteen* voidaan käyttää liikettä ilmaisevien sanojen kanssa, Jahnssonin mukaan kaikki ulkopaikallissijaiset muodot voivat esiintyä tällaisissa yhteyksissä. Adpositiota voidaan käyttää metaforisesti: *Teen työtä isänmaani eteen* (Jahnsson 1871: 78). Useassa kieliopissa todetaan, että adpositiota on käytetty erityisesti vanhassa kirjakielessä väärin, kuten *Kristus on kuollut edestämme* (Jahnsson 1871: 78).

Adpositiota *jälkeen* käytetään kielioppien mukaan myös samassa merkityksessä kuin *mukaan*-adpositiota: *Käskyn jälkeen* (Koskinen 1860: 66). Adpositiota onkin käytetty vanhassa kirjasuomessa merkityksessä 'jonkun (esikuvan) tai jonkin mukaisesti, jotakin noudattaen, jonkin perustella' (VKS), sillä *muka*-adposition ensiesiintymä kirjakielessä

on vasta 1702 (SSA); kieliopissa se mainitaan ensimmäisen kerran 1824. Eurénin mukaan *jälki*-adpositio taipuu kuin nomini, täydellisesti. Muutamissa kieliopissa esitellään myös adposition monikkomuotoja. Vaikka monikot tuntuvat nykyisin vierailta, niitä on käytetty vanhassa kirjakielessä samassa merkityksessä kuin yksikköjä, esimerkiksi *Murhamies kulkee jälessämme l. jälissämme* (Jahnssoon 1871: 79).

Eliot kirjoittaa *perä*-adposition merkityksestä seuraavasti: »*Perässä* 'behind' – – *perästä* 'behind or after', generally implying that the second object depends on the first, which is thus a point of departure – – *perään* 'after', implying motion.» (1890: 212.)

Postpositio *vastaan* merkitsee Saloniuksen mukaan 'emot' ja prepositio 'mot'. Postpositiota voidaan käyttää samassa merkityksessä kuin *kohtaan*, esimerkiksi *Isä on paha minua vastaan* (Jahnssoon 1871: 82). Saloniuksen mukaan *vastaan* esiintyy vihamielisessä merkityksessä, *kohtaan* ystävällisessä. Tamminen toteaa, että adpositiota käytetään ilmaisemaan tapaa. Eliot kirjoittaa, että muodoilla *vastassa* ja *vastaan* on merkitys 'opposite, facing', mutta ne eroavat toisistaan siten, että *vastaan* sisältää ajatuksen liikkeestä, joka tosin katoaa usein metaforisessa käytössä, kuten *Minä en ole sitä vastaan* (Eliot 1890: 216). Adpositiota on Setälän mukaan käytetty myös virheellisesti. Svetisismi on esimerkiksi lauseessa *Hän saa nauttia talon tuloja määrättyä hintaa vastaan* (1892: 114).

Yli-adposition merkityksistä kirjoitetaan kieliopissa laajasti. Koskinen toteaa, että *yli*-adpositiota käytetään lukumäärien yhteydessä. Jahnssoonin mukaan se ilmaisee prepositiona 1) jonkin yllä, yli olemista (*Viljaa oli kaksikymmentä tynnyriä yli siemenen*) (Jahnssoon 1871: 76), 2) liikettä yli (*Lintu lensi yli tuvan*) (Setälä 1892: 113), 3) jonkun (tai jonkin) edellä, yläpuolella olemista (*Poika on jaloudessa asetettava yli isänsä*) (Jahnssoon 1871: 77) ja postpositiona 1) jonkin yli menemistä niin, että liikkuva olio lepää yli mentävän yllä (*Aurinko oli noussut maan yli*) (mp.), 2) esimiesasemaa, valvontaa jonkun yli (*Farao asetti Joosepin koko Egyptin maan yli*) (mp.). Tammisen mukaan *yli* merkitsee tapaa. Adpositiota voidaan käyttää myös metaforisesti, kuten *Hän on kunnioitettava yli muiden* (Eliot 1890: 217). Eurén toteaa, että *yli*-muotoa käytetään sellaisissa lainatuissa rakenteissa kuin *yli päätä*, jotka ovat laina-alkuperästään huolimatta käypää kieltä. Prolatiivi *ylitse* ilmaisee Jahnssoonin mukaan jatkuvaksi ajateltavaa liikettä kohteen yli. Ulkopaikallissijoja käytetään ilmaisemaan myös vaatteiden pukemista, pitämistä ja riisumista: *Riisun takin yltäni* (Koskinen 1860: 63).

Genetiivin kanssa käytettäviä postpositioita ovat *väli* ja *taka*. Eurénin (1849) mukaan *taka* voi olla prepositiokin. Myös *esi*-postpositiota käytetään genetiivin kanssa. Adessiivi *edellä* poikkeaa muista muodoista, sillä se voi olla myös prepositio ja sitä voidaan käyttää partitiivinkin kanssa. *Kohta*-adpositio on samalla tavalla poikkeuksellinen kuin *esi*. Kun sillä ilmaistaan paikkaa, se on postpositio, jota käytetään genetiivin kanssa, mutta kun illatiivia käytetään merkityksessä 'emot', se on postpositio partitiivin kanssa.

Jälki voi olla sekä pre- että postpositio, ja sitä käytetään genetiivin kanssa. Jahnssoonin mukaan se voi olla prepositio erityisesti silloin, kun on kyse ajanilmauksesta. Judén (1818) puolestaan lukee sen vain postpositioksi ja toteaa, että se voi esiintyä myös partitiivin kanssa, esimerkiksi *wiikkaa jälkeen* (mts. 115). Myös adposition *yli* kanssa käytetään genetiiviä, mutta Corander pitää partitiiviakin mahdollisena. Partitiivia on käytetty myös Martiniuksen kieliopin (1689) esimerkeissä: *Yli yötä ja päivä hän waelsi* (mts. 112). *Perä* on postpositio, jonka kanssa katsotaan käytettävän genetiivimuotoista nominia. Tämänkin adposition kohdalla on yksi valtalinjasta poikkeava kieliopintekijä, Eurén, joka toteaa (1849), että

perä voi esiintyä myös partitiivin kanssa, esimerkiksi *Olivat heiniä perässä* (*voró efter (för att afhemta) hö*) (mts. 189). Adpositio *vasta* on kielioppien mukaan postpositio; vain Hämmäläinen toteaa sen voivan olla prepositiokin. Partitiivia pidetään sen kanssa käytettävänä sijana, muutamassa kieliopissa myös genetiiviä. Hämmäläinen toteaa adposition kanssa käytettävän nominin sijan määräytyvän sen mukaan, onko kyseessä pre- vai postpositio.

MUUTA KUIN PAIKKAA MERKITSEVÄT ADPOSITIOT

Seuraavat muuta kuin paikkaa ilmaisevat adpositiot esiintyivät ensi kertaa 1600- ja 1700-lukujen kieliopissa:

- Ilman* (29 kieliopissa, Petraeus):
Ilman isättä, ilman kerskaamista (Okulof 1836: 135).
- Julki* (2 kieliopissa, Petraeus):
'palam, uppenbarliga', ei esimerkkejä.
- Kanssa* (28 kieliopissa, Petraeus):
Lapset owat wanhempainsa kanssa kylässä (Eurén 1852: 109).
- Kera* (19 kieliopissa, Vhael):
Tule kerallani (Koskinen 1860: 65).
- Kesken* (22 kieliopissa, Petraeus):
Kesken sinun sanas puhun (Petraeus 1649: 64).
- Myöd/ten* (25 kieliopissa, Petraeus):
Matkustaa maata myöten; Onko weistä myötäsi (Koskinen 1860: 65);
Virta paisui äyrätänsä myöten (Eliot 1890: 211).
- Paitsi* (26 kieliopissa, Petraeus):
Paitsi veljensä apua olisi hän joutunut hukkaan (Eliot 1890: 204).
- Salaa* (2 kieliopissa, Petraeus):
'clam, hemliga', ei esimerkkejä.
- Tähden* (28 kieliopissa, Petraeus):
Mies joutui pulaan naapurinsa tähden (Tamminen 1884: 23).

Kuten yllä olevista esimerkeistäkin näkyy, *myöten*-adpositiolla on useita merkityksiä. Se on käännetty kieliopissa seuraavasti: 'efter, långs, langsefter, utmed, engligt, långsmed, i enlighet med'. Variantti *myöden* säilyy ainoana Judénin kielioppiin asti. Renvall ja Finelius pitävät *myöden*-muotoa yleiskielisenä ja muotoa *myöten* savolaisena. Yleensä kieliopissa esitellään molemmat muodot, mutta jos niistä mainitaan vain toinen, se on Stenbäckistä (1844) alkaen *myöten*. Tammisen mukaan *myöten* ilmaisee tapaa. *Tähden* ja *ilman* -adpositiot puolestaan ilmaisevat Tammisen mukaan syytä. Jahnssoon toteaa, että *ilman*-adpositiota käytetään vahvistussanana abessiiville.

Eurén kirjoittaa *kanssa*-adposition ja komitatiivin merkityserosta: »— kanssa betyder ett sällskap, hvaruti någon deltagar, men komit. deremot ett närmare åtföljande af någon, hvarvid ofta ett naturligt samband tillika uttalar sig; såsom: *isä vaimone lapsine* fadren med hustru och barn.» (Eurén 1849: 192.) *Kanssa* on Okulofin mukaan yhdistävä adpositio. Useat kieliopit käsittelevät sen yhdessä *kera*-adposition kanssa, sen synonyymina. Jahnssoon toteaa, että *kera* on lähes samamerkitsevä kuin *kanssa*, mutta *kanssa* on varsinkin

proosatekstissä tavallisempi kuin *kerä*. Vhael ja Renvall pitävät *kerä*-adpositiota savolaisena. *Kanssa*-adposition virheellisistä käyttötavoista on annettu kieliopeissa runsaasti esimerkkejä: *Kuinka on sinun kanssasi laita* (Setälä 1880: 48; Setälä 1892: 114).

Paitsi-preposition merkitys on 'förotom, oberräknadt' ja postposition 'utan', esimerkiksi *Paitsi Paavoja oli papilla muitakin poikia*; *Rouva on rahaa paitsi* (Salonius 1885: 160). Jahnsson toteaa, että kun adpositiota käytetään *olla*- tai *jäädä*-verbin kanssa, se ilmaisee vajetta. Lisäksi hän huomauttaa, että *paitsi* voi olla myös konjunktio, jolloin sen merkitys on eri kuin preposition: *Kaikki perheen jäsenet saivat kirjeen paitsi minä* vs. *Paitsi minua muutkin perheen jäsenet saivat kirjeen* (Jahnsson 1871: 84). Kieltävissä lauseissa preposition ja konjunktion merkitykset ovat samat.

Adpositio *kesken* merkitsee jotain ei-tehtyä, ei-valmista. Jahnssonin mukaan prepositio *kesken* merkitsee keskeyttämistä ja postpositio jotain molemminpuolista: *Poika nukui kesken lukemisensa l. lukemistansa* (Jahnsson 1871: 80); *Asia on sovittu miesten kesken* (Eliot 1890: 208). Essiivinä *keskenä-* käytetään possessiivisuffiksillisena samassa merkityksessä kuin *kesken*-postpositiota, esimerkiksi *Pilatus ja Herodes tulivat ystäviksi keskenänsä* (mp.).

Vain Petraeus ja Martinius pitävät *julki*-sanaa adpositiona. Nykykäsitteyksen mukaan se on adverbi. Latinan kieliopin vaikutus näkyy tässä, sillä latinan *palam* 'läsnä ollessa' voi olla postpositio. Latinan *clam* puolestaan on yleensä adverbi, jonka merkitys on 'salaa', mutta se voi olla myös preposition tapaan ablatiivin tai akkusatiivin kanssa käytettävä sana, kuten *clam vobis* 'teiltä' (Latinalais-suomalainen sanakirja, s.v. *clam*). Petraeus ja Martinius ovat ottaneet myös sanan *salaa* prepositiolistoihinsa seuraten latinan kieliopin mallia.

Postpositioita, jotka muodostavat rakenteen yhdessä genetiivimuotoisen nominin kanssa, ovat *tähden*, *kerä* ja *kanssa*. *Myöten* puolestaan on postpositio, jota käytetään partitiivin kanssa. *Kesken* voi olla useimpien kielioppien mukaan sekä prepositio, jota käytetään genetiivin tai partitiivin kanssa, että postpositio, jonka kanssa esiintyvä nomini on genetiivissä. Eliot toteaa, että *kesken*-prepositioon liittyy useammin partitiivi kuin genetiivi.

Mielipiteet siitä, onko *ilman*-adposition kanssa käytettävä partitiivia vai abessiivia vai ovatko molemmat sijat yhtä mahdollisia, ovat jakautuneet alusta alkaen. Viimeinen abessiivin hyväksyvä kieliopintekijä on Eliot (1890). Partitiivia ja abessiivia pidetään myös *paitsi*-adposition kanssa käytettävän nominin sijamuotoina.

1800-LUVUN KIELIOPEISSA ENSI KERTAA ESIINTYNEET ADPOSITIOT

PAIKKAA JA SUUNTAAN MERKITSEVÄT ADPOSITIOT

Seuraavat paikkaa tai suuntaa ilmaisevat adpositiot esiintyvät ensi kertaa 1800-luvun kieliopeissa:

- Alakäiten* (1 kieliopissa, Becker):
'under händerna': *Alakäiten Ilmarisen* (Becker 1824: 250).
- Aukoitseh* (1 kieliopissa, Renvall):
ei esimerkkejä.

▷

- Halki* (12 kieliopissa, Becker):
Kävin metsän halki kylään (Jahnsso 1871: 81).
- Joukko* (6 kieliopissa, Koskinen):
Ota kirjain joukosta huonot pois (Jahnsso 1871: 83).
- Kohti* (22 kieliopissa, Becker):
Nyt kuljetaan kaupunkia kohti (l. kohden) (Jahnsso 1871: 82–83).
- Luo* (24 kieliopissa, Strahlmann):
Kulkivat pellon luotse (Eurén 1849: 195).
- Läpi* (20 kieliopissa, Strahlmann):
Kuula meni ikkunan läpi (Jahnsso 1871: 81).
- Neniten* (3 kieliopissa, Becker):
Niemen neniten (Becker 1824: 166).
- Poikittain* (1 kieliopissa, Wikström):
'tvärs öfver', ei esimerkkejä.
- Poikki* (16 kieliopissa, Becker):
Minä tulin tänne joen poikki (Jahnsso 1871: 81).
- Poikkipuolin* (2 kieliopissa, Wikström):
'tvärs öfver', ei esimerkkejä.
- Puhki* (6 kieliopissa, Becker):
Pisti neulalla paperin puhki (Koskinen 1860: 64).
- Rinta* (9 kieliopissa, Becker):
Poika istuu isänsä rinnalla (Eliot 1890: 214).
- Seka* (12 kieliopissa, Strahlmann):
Rukiitten seassa on ohria (Koskinen 1860: 65).
- Sisä* (19 kieliopissa, Strahlmann):
Linnulla on pesä ontelon puun sisässä l. sisällä (Jahnsso 1871: 79).
- Vastapäätä* (10 kieliopissa, Koskinen):
Kirkko on rakennettu vastapäätä raastupaa (Eliot 1890: 217).
- Ääri* (2 kieliopissa, Genetz):
ei esimerkkejä.

Strahlmannin mukaan *luona* merkitsee samaa kuin *tykönä* 'bei', mutta sitä käytetään enemmän jokapäiväisessä puheessa kuin kirjakielisempää *tykönä*-adpositiota. Beckerin mukaan *luo* merkitsee tilaa tai paikkaa, joka ympäröi välittömästi jonkin tai jonkun, kuten *Meni sairaan luokse* (*Gick till den sjuke* [egentl. i den sjukens närmaste omgifningar]) (Becker 1824: 253). Corander valottaa adposition merkitystä vertaamalla ilmauksia *kirkon luona* 'vid kyrkan' ja *kirkolla* 'i närheten af kyrkan'. Renvall ja Finelius toteavat adposition savolaiseksi. *Luo* onkin tyypillinen itämurteisuus, ja sen kanssa lähes samaa merkitsevä *tykö* esiintyy länsimurteiden alueella. Sanojen isoglossit osuvat samalle vyöhykkeelle, johon useimpien itä–länsi-jakoisten termien rajat asettuvat. (Tuomi 1973: 421.)

Jahnsso toteaa *seka*-adposition käytöstä: »Seassa (seasta, sekaan) förekommer om sådant, som kan blandas i hop till en massa --.» (Jahnsso 1871: 83.) *Joukko*-adpositiota puolestaan käytetään Jahnssoin mukaan silloin, kun substantiivi on sellainen, joka laskeaan kappaleissa ja jonka osat voidaan erottaa helposti toisistaan. *Sisä*-adpositiota käytetään ilmaisemaan paikkaa, ei koskaan aikaa. Adpositiota käytetään sisäpaikallissijojen

sijaan, kun halutaan painottaa kohteen sisäpuolta ja etenkin silloin, kun halutaan nostaa esille vastakohtaisuus johonkin muuhun nähden, kuten *Ei siinä kyllä, että sateet ovat saataneet mökin pihan tulvilleen, vaan vettä lainehtii mökin sisässäkkin* (Jahnsson 1871: 79). Coranderin mukaan toisinaan on käytettävä *sisä*-adpositiota yksiselitteisyyden vuoksi: *Mato on puun sisässä* vrt. *puussa* (Corander 1861: 36).

Adpositioita *läpi*, *halki* ja *poikki* käytetään yhdessä genetiivimuotoisen nominin kanssa. Jahnssonin mukaan niitä käytetään postpositiona, kun on kyse todellisesta liikkeestä jokin läpi, muissa tapauksissa prepositiona: *Kuula meni ikkunan läpi – Aurinko paistaa läpi ikkunan; Kävin metsän halki kylään – Halki metsän käy tie kylään* (Jahnsson 1871: 81). Läheskään kaikki kieliooppien esimerkkilauseet eivät noudata tätä pre- ja postposition merkityseroa. Adpositiot *halki* ja *poikki* voivat olla sekä pre- että postpositioita, mutta Eliotin mukaan *halki* ja Hämäläisen mukaan *poikki* on vain prepositio ja Judénin ja Koskisen mukaan *läpi* on vain postpositio.

Genetiiviä vaativia postpositioita ovat kieliooppien mukaan seuraavat: *joukko*, *luo*, *rinta*, *seka* ja *sisä*. Genetiivin kanssa käytetään myös *aukoitse* ja *neniten* -adpositioita, joista ei mainita, ovatko ne pre- vai postpositioita. Myös *puhki*, joka Koskisen mukaan on postpositio ja Eliotin mukaan joko pre- tai postpositio, vaatii genetiiviä.

Partitiivin kanssa käytettäviä adpositioita ovat *poikkipuolin*, *poikkittain* ja *vastapäätä*, joka on useimpien kieliooppien mukaan prepositio. Koskisen ja Hämäläisen mukaan sitä voidaan käyttää myös postpositiona. *Kohti* voi olla sekä prepositio, jolloin sen kanssa käytetään partitiivia, että postpositio, jolloin sitä käytetään genetiivin kanssa.

PAIKKAA JA JOTAIN MUUTA MERKITSEVÄT ADPOSITIOT

1800-luvun kieliopeissa esiintyivät ensi kertaa seuraavat paikkaa ja jotain muuta ilmaisevat adpositiot:

- Noja* (6 kieliopeissa, Judén):
Ukko seisoo sauvasa nojassa l. nojalla (Jahnsson 1871: 83).
- Pitkin* (14 kieliopeissa, Judén):
 paikka: *Älä mene salmen poikki, vaan pitkin salmea*
 aika: *Pitkin talvea käydään täältä kaupungissa* (Jahnsson 1871: 82).
- Puoli* (22 kieliopeissa, Strahlmann):
 paikka: *Onko kerjäläisiä tullut Pohjanmaalta Turunkin puoleen* (Jahnsson 1871: 80)
 ’on behalf of’: *Palvelia teki isäntänsä puolesta* (Eurén 1849: 193).
- Pää* (24 kieliopeissa, Strahlmann):
 paikka: *Vettä tippuu päälleni* (Becker 1824: 253)
 aika: *Viikon päästä minä tulen kotia* (Jahnsson 1871: 77).
- Sivu* (15 kieliopeissa, Strahlmann):
Kulki kirkon siwutse (Koskinen 1860: 65).
- Tasa* (5 kieliopeissa, Koskinen):
Päivä on laskenut latwojen tasalle (Koskinen 1860: 68).
- Vaihe* (9 kieliopeissa, Strahlmann):
 paikka: *Wene kulki rantojen waiheella* (Koskinen 1860: 64)
 ’ungefär’: *Kaloja saatiin sadan vaiheella* (Jahnsson 1871: 85).

▷

Vasten (16 kieliopissa, Strahlmann):

Wasten wirtaa (Koskinen 1860: 68).

Strahlmannin mukaan *sivu*-adposition merkitys on lähellä *ohi*-adposition merkitystä. *Ohi*-adpositiota käytetään sijainnista ja paikasta, *sivua* muissa merkityksissä, kuten *Sen työn sivussa* (Strahlmann 1816: 210). Tamminen puolestaan toteaa päinvastoin kuin Strahlmann, että *sivu* merkitsee paikkaa.

Vasten ja *vastoin* esitetään kieliopeissa lähes synonyymeina. Eliotin mukaan niillä on merkitys 'against, contrary to', esimerkiksi *Palvelija teki vastoin käskyäni* (Jahnsson 1871: 82). Tämän lisäksi *vasten* voi merkitä myös 'about, towards': *Älä lyö poikaa vasten silmiä* (Jahnsson 1871: 82) ja postpositiona genetiivin kanssa sillä voi olla merkitys 'for, on account of', kuten *Moni tekee työtä ainoastansa omaa hyötyänsä vasten* (Jahnsson 1871: 216). Jahnsson tosin toteaa, että tähän esimerkkiin sopisi paremmin *varten*-adpositio.

Hämäläinen kirjoittaa *puoli*-adpositiosta, että sen muotoa *puolen* käytetään vahvistuspartikkelina, esimerkiksi *Miltä puolen* (Hämäläinen 1883: 197). *Noja*-adpositiolla ilmaistaan Setälän mukaan tapaa. Jahnssonin mukaan sen sisä- ja ulkopaikallissijaisia muotoja käytetään samassa merkityksessä, kuten yllä olevasta esimerkistäkin näkyy.

Pää-adpositiosta kirjoitetaan kieliopeissa paljon verrattuna useimpiin muihin adpositioihin. Becker kirjoittaa sen käytöstä: »Postpositiones *päälle*', *päällä* bemärka: ofvanpå (utanpå), *päältä* ofvanpå-ifrån (utanpå-ifrån), hvarföre prepositionen »på» egentligen endast i dessa bemärkelser tagen kan med sagde postpositioner öfversättas: (påfrågorne: hvar, hvar, hvarifrån, nyttjas *päälle*', *päällä*, *päältä* mera sällan i bemärkelse af hufvud, utan i deras ställe plågar vanligast brukas *päähän*, *päässä*, *päästä* eller *pään päälle*, *pään päällä*, *pään päältä*), t. ex. *Vettä tippuu päälleni* det dryper vatten (ofvan) på mig. *Vettä tippuu päähäni* eller *pääni päälle*' det dryper vatten (ofvan) på mitt hufvud.» (Becker 1824: 253.) Eurén toteaa, että postpositiota käytetään vain tilasta jonkin päällä ja ettei sitä saa käyttää, jos sijamuoto ilmaisee yksinään tarkoitetun merkityksen. Toisinaan se on kuitenkin tarpeen polyseemisuuden välttämiseksi, kuten *Pään päällä* (vrt. *päällä*) (Jahnsson 1871: 77). Ulkopaikallissijoja käytetään myös vaatteiden pukemisesta, päällä olemisesta ja riisumisesta puhuttaessa, kuten *Pane takki päällesi* (Jahnsson 1871: 77). Adpositiota voidaan käyttää lisäksi lukusanojen kanssa: *Kaloja saatiin kolmekymmentä päälle tuhannen* (Jahnsson 1871: 77). Adposition vääränlaisesta käytöstä annetaan esimerkkejä monessa kieliopissa. Renvall tuomitsee Turun murteen syypääksi siihen, että adposition käyttö ruotsin *på*:n kaikkia merkityksiä vastaavana on levinnyt ja turmelee kieltämme. Virheelinen on esimerkiksi lause *Minä uskon hänen sanansa päälle* (Jahnsson 1871: 77).

Noja, *pää*, *tasa* ja *vaihe* muodostavat postpositiorakenteen genetiivin kanssa. *Pitkin*-adpositiota puolestaan käytetään partitiivin kanssa. Osa kieliopeista pitää sitä vain prepositiona, osan mukaan se voi olla myös postpositio. *Sivu*-adpositiota pidetään useimmissa kieliopeissa postpositiona, Beckerin mukaan se voi olla myös prepositio. Yleisen käsityksen mukaan sen kanssa käytetään genetiiviä, mutta Becker pitää myös partitiivia mahdollisena etenkin silloin, kun *sivu* on prepositiona ja kun se vastaa kysymykseen »hvarigenom». *Vasten* voi olla prepositio partitiivin kanssa tai postpositio genetiivin kanssa. Judén toteaa, että *vasten* on vain postpositio, ja Koskisen ja Saloniuksen mukaan se voi olla vain prepositio. Eliot mainitsee, että *vasten* esiintyy murteissa muodoissa *vasiten* ja *vaseten*.

Koskisen mukaan *puoli*-adposition ulkopaikallissijaiset muodot ja *puolin* ovat parti-

tiivin kanssa käytettäviä prepositioita tai genetiivin kanssa käytettäviä postpositioita. *Puolesta* sen sijaan on vain genetiivin kanssa käytettävä postpositio. Muiden kielioppien mukaan kaikkia paikallissijoja voidaan käyttää postpositioina genetiivin kanssa. Kieliopeissa mainitaan monia yhdistämällä muodostettuja adpositioita, joissa on *puoli*-sana perusosana. Useimmat näistä adpositioista esiintyvät yleensä sekä pre- että postpositioina. Esimerkkeinä mainittakoon *tuolla, tällä, toisella ja kummallakin puolen* eli *puolella; Syyspuolella suvea; Rannanpuolella peltoa kasvaa ohdaketta* (Jahnsson 1871: 81).

MUUTA KUIN PAIKKAA MERKITSEVÄT ADPOSITIOT

Seuraavat muuta kuin paikkaa ilmaisevat adpositiot esiintyvät 1800-luvun kieliopeissa ensi kertaa:

- Apu* (1 kieliopissa, Koskinen):
Käsiwarteni awulla raiwaan tieni (Koskinen 1860: 68).
- Asemesta* (5 kieliopissa, Genetz):
Talon pojat suorittivat veronsa rahan asemesta viljassa (Eliot 1890: 206).
- Ennen* (26 kieliopissa, Strahlmann):
Opettaja istui lasta ennen (Länkelä 1867: 26).
- Muka* (22 kieliopissa, Becker):
Saitko asian toimeen mielesi mukaan (Jahnsson 1871: 84); *Ei minulla ollut rahoja muassani* (Eliot 1890: 211).
- Myötä* (16 kieliopissa, Judén):
Hän ei ottanut aseita myötänsä (Eliot 1890: 211).
- Sija* (4 kieliopissa, Renvall):
ei esimerkkejä.
- Sitten* (2 kieliopissa, Strahlmann):
Kaxipäiwää siitten (Strahlmann 1816: 166).
- Suhteen* (18 kieliopissa, Strahlmann):
Ko'okas isänsä suhteen (Koskinen 1860: 67); *Palkan suhteen oli tyytyväinen* (Eliot 1890: 205).
- Suotta* (1 kieliopissa, Tamminen):
Suotta aikojaan (Tamminen 1884: 23).
- Takia* (8 kieliopissa, Becker):
Kauppamies viipyi pari päivää asiansa takia (Eliot 1890: 205).
- Tautta* (9 kieliopissa, Becker):
Kipeän jalkani tautta en voi astua (Eliot 1890: 205).
- Vajaa* (7 kieliopissa, Judén):
Kello on viisi minuuttia (l. viittä minuuttia) vailla yksi (Jahnsson 1871: 85).
- Vara* (3 kieliopissa, Koskinen):
Hyvän terweyden waralla (Koskinen 1860: 68).
- Varten* (21 kieliopissa, Strahlmann):
Kauppaa varten kuljen yöt päivät ympäri maakuntaa (Jahnsson 1871: 81).
- Vastoin* (12 kieliopissa, Becker):
Palvelija teki vastoin käskyäni (Jahnsson 1871: 82).

▷

- Vero* (4 kieliopissa, Genetz):
ei esimerkkejä.
- Verralta* (1 kieliopissa, Judén):
ei esimerkkejä.
- Vuoksi* (23 kieliopissa, Judén):
Nälän (tähden l.) vuoksi täytyy monen jättää kotonsa (Jahnsson 1871: 85).
- Ynnä* (1 kieliopissa, Judén):
ei esimerkkejä.

Kielioppien *ennen*-adposition käyttöä kuvaavista esimerkeistä vain yhdessä on kyse muusta kuin ajanilmauksesta: *Ennen kaikkia on sinun Jumalata pelkääminen* (Jahnsson 1871: 84). *Vuoksi*-adpositio ilmaisee kielioppien mukaan syytä. Jahnsson ja Eliot toteavat sen merkitsevän (suunnilleen) samaa kuin *tähden* (ks. esimerkki yllä). Setälän (1898) mukaan *varten*-adpositiolla ilmaistaan syytä, samoin adpositioilla *suotta* ja *vero*. Adpositio *vajaa* merkitsee tapaa, ja sen kanssa synonyyminen on muoto *vajaalla*.

Tamminen kirjoittaa, että adpositiolla *mukaan* ilmaistaan tapaa. Fineliuksen mukaan *myötä* vastaa merkitykseltään savolaista *muassa*-adpositiota. Myös Renvall katsoo *muka*-adposition savolaiseksi. Jahnsson toteaa, että *myötä* ilmaisee asiaa, joka subjektilla on mukanaan, kuten *Hän ei ottanut aseita myötänsä* (Eliot 1890: 211). *Myötä*-adpositio käsitellään kieliopeissa yhdessä *myöten*-adposition kanssa. Myös *takia* ja *tautta* -adpositiot käsitellään kieliopeissa yhdessä ja samaa merkitsevinä. Renvall pitää niitä savolaisina ja toteaa, että samassa merkityksessä käytetään laajemmin *tähden*-adpositiota.

Postpositioita, jotka esiintyvät genetiivissä olevan nominin kanssa, ovat *apu*, *aseme*, *muka*, *myötä*, *suhteen*, *vara*, *vero*, *verta* ja *vuoksi*. Genetiivin kanssa käytetään myös prepositiota *ynnä* sekä adpositiota *sija*, josta ei kerrota, onko se pre- vai postpositio. Lisäksi kielioppien esimerkeistä näkyy, että *takia* ja *tautta* voivat olla ainakin postpositioina genetiivin kanssa.

Partitiivia vaativat seuraavat adpositiot: *varten*, joka on postpositio, *suotta*, joka on kielioppien esimerkeissä prepositio, *sitten*, joka voi olla sekä pre- että postpositio, ja *vajaa*, jonka katsotaan olevan joko vain prepositio, vain postpositio tai sekä pre- että postpositio. Jahnsson toteaa, että kun on kyse ajasta, *vailla* voi toimia myös prepositiona, vaikka se yleensä onkin postpositio, esimerkiksi *Kello on viisi minuuttia (l. viittä minuuttia) vailla yksi* (Jahnsson 1871: 85). *Vastoin*-muotoa käytetään prepositiona partitiivin kanssa. Setälä (1892) katsoo sen voivan olla myös postpositio. Kädenvääntöä siitä, voiko *ennen* olla postpositio, käydään läpi vanhojen kielioppien. Sitä käytetään partitiivin kanssa sekä silloin, kun se on prepositio, että silloin, kun se on postpositio.

PAIKALLISSIJOJEN KANSSA KÄYTETTÄVÄT ADPOSITIOT

Kaikkia edellä esiteltyjä adpositioita käytetään genetiivissä tai partitiivissa olevien nominien kanssa. Osassa vanhoista kieliopeista pidetään adpositioina myös sellaisia sanoja, joita käytetään paikallissijaisten nominien kanssa. Käsitellen nämä adpositiot omana ryhmänään. 1600–1800-luvuilla ilmestyneissä kieliopeissa esitellään seuraavat paikallissijaisten nominien kanssa käytettävät adpositiot:

- Asti* (16 kieliopissa, Petraeus):
Mies meni kylään asti (Corander 1861: 39).
- Hama* (6 kieliopissa, Petraeus):
Hamaan kirkkoon l. kirkolle (Renvall 1840: 129).
- Kauka* (4 kieliopissa, Eurén):
Kaukana talosta (Eurén 1852: 109).
- Käsin* (9 kieliopissa, Becker):
'åt, mot (versus)', ei esimerkkejä.
- Nenin* (2 kieliopissa, Becker):
'med näsan åt', ei esimerkkejä.
- Perin* (8 kieliopissa, Becker):
'(bäckvänt) åt, mot': *Kulkivat perin taloa* (Eurén 1849: 193).
- Päin* (20 kieliopissa, Petraeus):
Lintu lensi merelle päin (Corander 1861: 39).
- Saad/ten* (2 kieliopissa, Renvall):
ei esimerkkejä.
- Saakka* (15 kieliopissa, Petraeus):
Tulen Turkuun saakka (Jahnsson 1871: 85).
- Selin* (2 kieliopissa, Becker):
'bäckvänt åt', ei esimerkkejä.
- Syrjin* (4 kieliopissa, Becker):
'sidwärts åt', ei esimerkkejä.
- Takaperin* (2 kieliopissa, Renvall):
ei esimerkkejä.
- Ulko* (6 kieliopissa, Petraeus):
Asui ulkona kylästä (Eurén 1852: 110).

Joidenkin kielioppien mukaan *asti* toimii toisinaan vahvistussanana, erityisesti paikallissijoille, samoin *saakka* ja *käsin* (ks. esimerkkejä yllä). Jahnssonin mukaan *saakka*-adpositiota käytetään vahvistussanana lokaalisijoille merkitsemässä ulointa rajaa, esimerkiksi *Olen juossut kaivolta saakka* (Jahnsson 1871: 85). Kielioppien mukaan *asti*-adpositio ei aina ole pakollinen lauseessa, sillä jotkin asiat voidaan ilmaista joko käyttämällä *asti*-adpositiota tai pelkästään paikallissijaa: *Wiipuriin (asti)*; *Loppuun (asti)* (Okulof 1836: 120). *Asti*-adpositiolla voidaan ilmaista Okulofin mukaan sekä fyysisten että ei-fyysisten rajojen merkitsemisen yhteydessä mihin asti. Myös *päin*-adpositio voi kielioppien mukaan toimia vahvistussanana paikallissijaisille muodoille, kuten yllä olevassa esimerkissä.

Strahlmann toteaa, että kun adpositiota *asti* tai *saakka* käytetään yhdessä *hamaan*-adposition kanssa, lause on painokkaampi kuin ilman *hamaan*-adpositiota, esimerkiksi *Alustahamaan* [!] *loppuun asti* (Strahlmann 1816: 166). Kielioppien mukaan *hamaan* merkitsee samaa kuin *asti*. Petraeuksen mukaan *hamaan* ilmaisee sen kanssa esiintyvän nominin rajaa, esimerkiksi *Haman Turkuun* (Petraeus 1694: 64).

Kielioppien mukaan *nenin*, *perin*, *selin* ja *syrjin* -adpositioiden kanssa käytetään illatiivia. Poikkeus illatiivin käyttöön löytyy Eurénin kieliopin esimerkkilauseesta (ks. yllä), jossa nomini on partitiivissa. Eurénin mukaan *ulko*-adpositiota käytetään seuraavasti: *Asui ulkona kylästä* (Eurén 1852: 110), jossa prepositio *ulkona* muodostaa rakenteen elatiivi-

muotoisen nominin kanssa. Nykykäsityksen mukaan kyseessä ei ole adpositio vaan adverbi. Myös *kauka*-adposition kanssa käytettävä nomini on elatiivissa, ja myös se laskeaan nykyään adverbiksi.

Asti ja *saakka* -adpositioiden kanssa käytettävän nominin sijoja ovat kielioppien mukaan genetiivi ja joko kaikki paikallissijat tai osa niistä. Esimerkiksi Corander hyväksyy vain illatiivin, elatiivin, ablatiivin ja allatiivin käytön. Renvallista alkaen (Stenbäckin lukuun ottamatta) katsotaan, että *asti* ja *saakka* voivat esiintyä kaikkien paikallissijojen kanssa. Myös *saaten*-adpositiota voidaan käyttää kaikkien paikallissijamuotojen kanssa sen mukaan, mitä adpositiolausekkeella halutaan ilmaista.

Päin-adposition kanssa käytettävän nominin katsotaan olevan illatiivissa, mutta Wikström ja Setälä (1880) toteavat, että adpositiota käytetään partitiivin kanssa, kuten *Hän tuli suoraan minua päin* (Setälä 1892: 112). Kielioppien mukaan *päin* on postpositio, mutta sitä voidaan käyttää myös prepositiiona, kuten *Nyt menee päin seinää* (l. *päin mäntyä*) (Jahnsson 1871: 78), jossa sitä on käytetty metaforisesti. Myös *käsin*-adpositiota käytetään illatiivimuotoisen nominin lisäksi partitiivin kanssa.

Yllä olevista esimerkeistä näkyy, että *hamaan* esiintyy yhdessä illatiivin ja harvemmin myös allatiivin kanssa. Elatiivia *hamasta* puolestaan käytetään elatiivissa olevan nominin kanssa, kuten *Hamast nuorudest* (Petraeus 1694: 64; Martinius 1689: 104). Judén toteaa, että *hamaan*, *hamaasta* mukautuu kuten adjektiivi sen substantiivin sijaan, jonka kanssa se muodostaa adpositiorakenteen. Renvallin kieliopissa esitellään adpositiosta sisäpaikallissijaiset muodot, ja niiden todetaan voivan esiintyä sekä sisä- että ulkopaikallissijaisen nominien kanssa: *Hamassa kirkolla* l. *kirkossa* (Renvall 1840: 129).

LOPUKSI

Kieliopeissa on yhteensä 85 eri adpositiota, jos samasta vartalosta muodostetun adpositio-sarjan taivutusmuodot (*alla*, *alta*, *alle* jne.) lasketaan yhdeksi. Osassa kieliopeista esitellään vain muutama adpositio, osassa on lueteltu kymmeniä. Yksikään adpositio ei esiinny kaikissa kieliopeissa. Suurin osa ensimmäisten kielioppien luettelemista adpositioista mainitaan myös useimmissa niiden jälkeen ilmestyneissä kieliopeissa. Useimmat kieliopit käsittelevätkin samoja adpositioita, jotka on mainittu jo niitä ennen ilmestyneissä kieliopeissa.

Suurin osa vanhojen kielioppien adpositioista merkitsee paikkaa. Useita paikkaa merkitseviä adpositioita voidaan käyttää ilmaisemaan myös muita asioita, kuten aikaa tai tapaa. 1800-luvun kieliopeissa muuta kuin paikkaa ilmaisevien adpositioiden määrä on suhteellisesti suurempi kuin 1600–1700-lukujen kieliopeissa, mutta niistä monet esiintyvät vain harvoissa kieliopeissa. Suurin osa kielioppien luettelemista adpositioista on postpositioita, joita käytetään genetiivin kanssa. Monia adpositioita voidaan käyttää sekä preettä postpositioina, jolloin prepositiota käytetään partitiivin ja postpositiota genetiivin kanssa. Pelkästään prepositioina käytettäviä on hyvin vähän.

1820-luvulla alkanut varhaisnykysuomi on suomen kielen kehittymisen kannalta varsin merkittävä ajanjakso, ja 1800-luvun alun kieliopintekijät Strahlmann (1816) ja Becker (1824) tuovat eniten uusia adpositioita kielioppeihimme. Strahlmannin kielioppi sai aikoinaan hyvin kriittisen, suorastaan tyrmäävän vastaanoton. (Ks. esim. Sjögren 1955: 90–91.) Kielioppia ei ole tutkittu perusteellisesti, mutta ainakin adpositioiden kuvaus ja kä-

sittely on monipuolinen ja hyvä, ja suurin osa Strahlmannin ensimmäisenä esittelemistä adpositioista mainitaan myös useimmissa muissa kieliopeissa. Beckerin ensi kertaa mainitsemat adpositiot eivät yleensä päädy kovinkaan moneen muuhun kielioppiin. Kolmanneksi eniten uusia adpositioita kieliopeihin tuo Judén, jonka kielioppi ilmestyi Strahlmannin ja Beckerin kielioppien välissä. Näiden kolmen lisäksi myös jo varhemmin ilmestyneissä Martiniuksen ja Vhaelin kieliopeissa sekä myöhemmin ilmestyneistä Wikströmin, Renvallin, Eurénin, Koskisen, Genetzin ja Tammisen kieliopeissa mainitaan ensimmäisen kerran yksi tai muutama adpositio. Uusien adpositioiden ensi maininnat painottuvat siis selvästi varhaisimpiin kieliopeihin. Yleistäen voidaan todeta, että mitä varhemmassa kieliopeissa adpositio esiintyy, sitä todennäköisemmin se esitellään myös useimmissa sen jälkeen ilmestyneissä kieliopeissa.

LÄHTEET

AINESLÄHTEET

- BECKER, REINHOLD VON 1824: *Finsk Grammatik*. Åbo. SWK 2, 1818–1832.
- BUDENZ 1880: *Finn nyelvtan. Olvasmányokkal és szótárral*. SWK 8, 1880–1884.
- COLLAN, FABIAN 1847: *Finsk Språklära*. Helsingfors. SWK 4, 1845–1849.
- CORANDER, AXEL GABR. 1861: *Utkast till Finsk Satslära*. Wiborg. SWK 5, 1851–1861.
- ELIOT, M. A. 1890: *A Finnish Grammar*. Oxford. SWK 9, 1885–1890.
- EURÉN, GUSTAF ERIK 1846: *Grunddragen till Finsk Formlära*. Åbo. SWK 4, 1845–1849.
- 1849: *Finsk Språklära*. Åbo. SWK 4, 1845–1849.
- 1851: *Finsk Språklära i sammandrag*. Åbo. SWK 5, 1851–1861.
- 1852: *Suomalainen Kielioppi Suomalaisille*. Turku. SWK 5, 1851–1861.
- FINELIUS, C. A. 1845: *Finsk Språklära för Lägre Elementar-Skolor*. Vasa. SWK 4, 1845–1849.
- GENETZ, ARVID 1881: *Suomen Kielen Äänne- ja Muoto-oppi ynnä Runous-oppi*. Helsinki. SWK 8, 1880–1884.
- HÄMÄLÄINEN, K. 1883: *Suomenkielen Muoto-oppi*. Helsinki. SWK 8, 1880–1884.
- JAHNSSON, A. W. 1871: *Finska Språkets Satslära. För läroverkens behof*. Helsingfors. SWK 7, 1868–1877.
- JUDÉN, JAC. 1818: *Försök till Utredande af Finska Språkets Grammatik*. Wiborg. SWK 2, 1818–1832.
- JÄNNES, A. 1895: *Suomen kielioppi. Alkeis-, muoto- ja runo-oppi. Oppikouluja varten*. Helsinki. SWK 10, 1890–1898.
- KALLIO, A. H. 1890: *Suomen kielioppi ensimmäistä alkeisopetusta varten*. SWK 10, 1890–1898.
- KORANTERI, H. K. 1845: *Suomalajnen Kieli-Oppi, Kowlujen tarpe'eksi. Ensimmäjnen Osa Ruotsalajsen Esi-puheen kanssa Opettajalle*. Wiipuri. SWK 3, 1836–1845.
- KOSKINEN, YRJÖ 1860: *Finska Språkets Satslära. Ett försök*. Åbo. SWK 5, 1851–1861.
- LÄNKELÄ, JAAKKO 1867: *Suomen kielen kielioppi. Alkeisopetuksen tarpeeksi*. Hämeenlinna. SWK 6, 1863–1868.
- MARTINIUS, MATTHIAS 1689: *Hodegus Finnicus – – Eller Finsk Wägwijsare*. Holmiae. SWK 1, 1649–1816.
- OKULOF, G. 1836: *Grammatika finskago jazyka*. S. Peterburg. SWK 3, 1836–1845.

▷

- PETRAEUS, AESCHILLUS 1649: *Linguae Finnicae brevis institutio*. Aboae. SWK 1, 1649–1816.
- RENVALL, GUSTAF 1840: *Finsk Språklära, Enligt den rena Vest-Finska, i Bokspråk vanliga Dialecten*. Åbo. SWK 3, 1836–1845.
- RONKAINEN, H. 1881: *Suomalaisen kansakoulun kielioppi*. Jyväskylä. SWK 8, 1880–1884.
- SALONIUS, P. 1885: *Praktisk lärobok i finska språket*. Åbo. SWK 9, 1885–1890.
- SETÄLÄ, EMIL NESTOR 1880: *Suomen kielen lauseoppi. Oppikirjan koe*. Helsinki. SWK 8, 1880–1884.
- 1892: *Finska språkets satslära till läroverkens tjänst*. SWK 10, 1890–1898.
- 1898: *Suomen kielioppi. Äänne- ja sanaoppi oppikoulua ja omin päin opiskelua varten*. Helsinki. SWK 10, 1890–1898.
- STENBÄCK, GUST. LEONH. 1844: *Sammandrag af Finska Språkets Formlära (efter von Becker) till Skolornas tjänst*. Borgå. SWK 3, 1836–1845.
- STRAHLMANN, J. 1816: *Finnische Sprachlehre für Finnen und Nicht-Finnen*. St. Petersburg. SWK 1, 1649–1816.
- SWK = *Suomen Wanhat Kieliopit 1–10*, 1987. Toim. Kalevi Wiik. Turku: Turun yliopisto, Fonetikka.
- TAMMINEN, E. 1884: *Äidinkielen oppikirja kansakoulujen tarpeeksi*. Helsinki. SWK 8, 1880–1884.
- VHAEL, BARTHOLDUS 1733: *Grammatica Fennica*. Aboae. SWK 1, 1649–1816.
- WIKSTRÖM, M. W. 1832: *Försök till en Finsk Grammatika, framställande en enda Declination och en enda Conjugation*. Wasa. SWK 2, 1818–1832.

MUUT LÄHTEET

- HAKULINEN, LAURI 1999: *Luennot suomen kielen partikkeleista*. Toim. Yrjö Lauranto ja Tapani Lehtinen. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Kieli ja sen kieliopit. Opetuksen suuntaviivoja*. 3. painos. Helsinki: Edita 1998.
- Latinalais-suomalainen sanakirja*. Toim. Adolf V. Streng. Kolmas painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 196. Hämeenlinna: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1975.
- LEHIKONEN, LAILA – KIURU, SILVA 1991: *Kirjasuomen kehitys*. 2. painos. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- MERIMAA, HEIDI 2002: *Adpositiot suomen vanhoissa kieliopeissa*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- OJUTKANGAS, KRISTA 2001: *Ruumiinosannimien kieliopillistuminen suomessa ja virossa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 845. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SJÖGREN, A. J. 1955: *Tutkijan tieni*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SSA = *Suomen sanojen alkuperä: etymologinen sanakirja I–III*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1992–2000.
- TUOMI, TUOMO 1973: *Suom. työ ~ tykö : työnä ~ tykönä : tyköä. Suomalais-Ugri-laisen Seuran toimituksia 150 s. 421–432*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Kirjapaino Oy.
- VILKUNA, MARIA 1991: *Suomen lauseopin perusteet*. Helsinki: Edita.
- VKS = *Vanhan kirjasuomen sanakirja I–II (A–K)*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 33. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1985–.

LIITE 1: ADPOSITIOIDEN ESIINTYMÄT KIELIOPEITTAIN

Kielioppien lyhenteiden selitykset (ks. taulukkoa seuraavalla aukeamalla):

Beck	Becker 1824
Bud	Budenz 1880
Coll	Collan 1847
Cor	Corander 1861
Eliot	Eliot 1890
Eur1	Eurén 1846
Eur2	Eurén 1849
Eur3	Eurén 1851
Eur4	Eurén 1852
Fin	Finelius 1845
Gen	Genetz 1881
Häm	Hämäläinen 1883
Jahn	Jahnsson 1871
Jud	Judén 1818
Jänn	Jännes 1895
Kall	Kallio 1890
Kor	Koranteri 1845
Kosk	Koskinen 1860
Länk	Länkelä 1867
Mart	Martinius 1689
Okul	Okulof 1836
Petr	Petraeus 1649
Renv	Renvall 1840
Ronk	Ronkainen 1881
Sal	Salonius 1885
Set1	Setälä 1880
Set2	Setälä 1892
Set3	Setälä 1898
Sten	Stenbäck 1844
Str	Strahlmann 1816
Tam	Tamminen 1884
Vha	Vhael 1733
Wiks	Wikström 1832

LIITE 2: ADPOSITIOIDEN SIJAMUOTOJEN ESIINTYMÄT

Adpositiot	Sijamuodot													
	ei taiv.	mon.	iness.	elat.	illat.	adess.	abl.	allat.	prolat.	part.	ess.	transl.	abess.	instr.
alakäiten	1													
all						27	24	24	20			6		
apu						1							1	
aukoitse									1					
aseme				5										
asti	16													
esi		4	29	24	20	21	16	15	9		4	4		
ennen	26													
halki	12													
hama			1	2	6									
ilman	29													
joukko			6	5	6									
julki	2													
jälki		6	15	21	28	9	6	6						
kanssa	28													
kauka										4	4	4		
kautta	25										1			
kera	10		2			19	4	10						
kesken	22													
keski			2	1	2	25	18	15	6		9			
kohden	26	5												
kohta			2	4	27	18	9	10						
kohti	22									3				
käsin	9													
liki	15	1				14	12	12	1					
luo	13								1	17	23	21		
lähi						12	11	11		1	3			
läpi	18								17					
muka			18	2	21						3			
myöten	25													
myötä	16				1									
nenä									3					2
noja			5	3	4	5	4	5						
ohi	8	4	18	9	17	12	9	8	21					
paitsi	26													
perin	8													
perä			22	21	22	5	3	1						
pitkin	14													
poikittain	1													
poikki	16								3					
poikkipuolin	2													
puhki	6													
puoli			8	15	7	14	8	7	1		1			6
päin	20													
pää			6	6	6	24	20	22	11					
rinta						9	9	8						
saakka	15													
saaten	2													
salaa	2													
seka			12	12	12									
selin	2													
sija			3	2	4									
sisä			15	14	17	17	14	15	1	1	1			
sitten	2													
sivu	6		4	3	3	8	5	4	14					
suhteen	18													
suotta	1													
syriin	4													
taa	13									13	19	26	15	
takaperin	2													
takia	8													
tasa						5	5	5						
tautta	9													
työ	21									19	23	1		
tähden	28				1									
ulos	4										6	4		
vaihe		5				9	5	5						
vajaa						7		4						
vara			2	2	2	3	2	2						
varten	21													
vasta			16	4	19									
vastapäätä	10													
vasten	16													
vastoin	12													
vero				4		2								
verta							1	1						
vieri			11	8	8	7	6	6	10					
vuoksi	23													
väli			18	16	18	20	13	10	13					
yli	23					13	10	10	20					
ympäri	20		1	1	1	22	15	16	2	1				
ympäristö						2								4
ynnä	1													
ääri			2	2	2									

ADPOSITIONS IN OLD FINNISH GRAMMARS
(1600–1900)

Adpositions (i.e. prepositions and postpositions) are a word class that is difficult to delimit, because the same word form can also appear as an adverb, a normal inflectional form of a noun, or a verb. Adpositions are an open category. They are established through the grammaticalisation of nominals, adverbs and verbs. In old Finnish grammars, the boundary with adverbs and nominal inflectional forms was blurred, and a few words that are nowadays classified as adverbs were counted as adpositions, such as *ulkona* ‘outdoors, outside’.

Adpositions are treated in a similar manner in the old Finnish grammars. They define adpositions and list the most common of them. Differences between the grammars lie especially in the extent to which adpositions are discussed. This may take up more than ten pages, whereas in school grammars, in particular, adpositions are dismissed in just a few lines.

Individual adpositions are not discussed in much detail in the grammars. Besides the meaning and the root, most grammars explain the case forms in which adpositions can appear, and the case form that must be used for the nominal of the adposition. Examples are sometimes given of the use of adpositions. The grammars differ slightly in their view of the correct case form for the nominal of the adposition, and in whether a particular adposition is considered a preposition or a postposition, or both.

The adpositions given in the earliest grammars are discussed in most of the later published grammars. The earlier an adposition appeared in a grammar, the more likely it would appear in subsequent grammars, too. Strahlmann (1816) and Becker (1824) brought the greatest number of new adpositions to Finnish grammars.

Conclusions about adposition usage in the actual written language of the day cannot safely be made on the basis of old grammars, however, because they do not list all the adpositions that appeared in the written language, and some were erroneously considered to be only prepositions or postpositions. Neither do the old grammars include all the adpositions in use today, partly because some of them were not grammaticalised until later on. ■

Kirjoittajan yhteystiedot (address):

Suomen kieli

Fennicum

Henrikinkatu 3

20014 Turun yliopisto

Sähköposti: *hemame@utu.fi*